

І. Л. Побідаш,
канд. філол. наук
УДК 007: 304: 655

Актуальні проблеми сучасного редагування очима студентів

У статті йдеться про проблеми сучасного редагування та розуміння цих проблем майбутніми фахівцями галузі. В основу статті покладено опитування студентів спеціальності "Видавнича справа та редагування" щодо вказаної теми та узагальнення дослідження.

Ключові слова: студенти, редагування.

Pobidash Iryna. Topical problems of the modern editing from students' point of view.

The article concerns the problems of modern editing and understanding of these problems by future specialists. The article based on thematic questioning of students of the Department of Publishing Business and Editing.

Keywords: publishing business, editing, education.

Побідаш І. Л. Актуальные проблемы современного редактирования: мнение студентов.

В статье речь идет о проблемах современного редактирования и понимания этих проблем будущими специалистами отрасли. В основу статьи положен опрос студентов специальности "Издательское дело и редактирование" относительно указанной темы и обобщения исследования.

Ключевые слова: студенты, редактирование.

Актуальні проблеми сучасного редагування є порівняно новими – вони тільки починають зацікавлювати науковців. Дослідження цієї проблематики фрагментарне: тема представлена у фахових та наукових часописах, у збірниках наукових праць, у тезах доповідей наукових конференцій тощо. Часто проблеми сучасного редагування розглядаються в цілому, майже не виокремлюються болючі питання кожного з етапів редакційно-видавничого процесу. Прикладних ґрунтовних праць із цієї теми поки що немає. Переймаються проблемами сучасного редагування науковці Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Української академії друкарства, Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Вважаємо, згодом саме ця тема посяде помітне місце у розвитку наукової теорії редагування.

Актуальні проблеми сучасного редагування зумовлені певною низкою переворотів в Україні – суспільно-політичним, економічним та науково-технічним. Здобуття незалежності дало змогу обирати демократичний шлях розвитку суспільства, його економічної, політичної та соціальної сфер. Нові правила світового співтовариства, долучення до ринкових відносин тощо проголошували принципи добровільного підприємства, різноманітність форм власності, ринкове ціноутворення, договірні відносини і т. д. Редагування, звільнившись від заідеологі-

зованості та партійної пропаганди, поступово перетворилося на об'єкт підприємницької діяльності" [1, 10].

Раніше всю видавничу продукцію виробляло 25 державних видавництв, що мали чітку структурованість (ради, підрозділи, відділи), тематичні плани, затверджені правлячою верхівкою, працівників із конкретними функціональними обов'язками, спеціалізацію тощо. Натомість утворилося майже дві тисячі видавництв різних форм власності, роботу яких, крім державних видавництв, ніхто не контролює, не регулює. Вони самі планують та реалізують свою видавничу діяльність, мета якої отримати прибуток. Кожен сучасний видавець сам вирішує питання кількості працівників, наявності тих чи тих посад, функціональних обов'язків тощо.

Поява настільних видавничих систем, тобто комп'ютеризація багатьох процесів видавничої діяльності, теж внесла свої корективи [2, 53].

За таких обставин у редакційно-видавничому процесі з'явилося чимало проблем. Деякі з них тісно пов'язані між собою, взаємодоповнюють одна одну, впливають одна з одною, – така собі ланцюгова реакція.

Тому вивчення сучасних проблем редагування в Україні в сукупності й взаємодії задля створення цілісної картини та визначення шляхів подолання цих проблем є темою вельми актуальною. Актуальним дослідження цієї теми є не тільки для сучасних практиків-

редакторів і теоретиків видавничої справи та редагування, а й для молоді, майбутніх професіоналів, які нині вивчають ази своєї діяльності, а згодом будуть відповідальними за якість (у широкому розумінні цього слова) друкованої продукції.

Тому саме до них ми й звернулися із запитанням: які власне проблеми редакторської справи вони можуть назвати? В опитуванні (формою якого була розгорнута відповідь) взяло участь майже сто студентів третього та четвертого курсів (як денної, так і заочної форм навчання) Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут", які навчаються на спеціальності "Видавнича справа та редагування".

Результати цього опитування й є *об'єктом* дослідження. *Предмет* – вивчення професійної орієнтованості майбутніх редакторів, їх розуміння сучасних проблем вітчизняного редагування. *Мета* дослідження – активізувати думку вчених, редакторів-практиків та студентської молоді про сучасні проблеми редагування та шляхи їх вирішення. Задля цього було виконано такі *завдання*: 1) провести опитування студентів, які навчаються спеціальності "Видавнича справа та редагування"; 2) опрацювати отримані результати опитування; 3) проаналізувати та узагальнити ці результати; 4) вивчити вміння студентів-редакторів аналізувати сучасний стан редакторської справи, визначати закономірності розвитку теорії та практики цього виду діяльності й робити відповідні висновки.

Студенти вирізнили дві групи проблем: загальнодержавного значення та прикладні практичні проблеми.

Незначний відсоток студентів виявив нерозуміння поставленого питання, підмінивши актуальні проблеми сучасного редагування власне функціональними обов'язками редактора, як-от: робота з фактичними помилками, редагування перекладу та ін.

Актуальні проблеми сучасного редагування, що їх визначили рейтингово студенти такі:

1. Універсалізація посади редактора (42 % опитуваних). Основа проблеми – заощадження зарплатні та часу. Значна кількість редакцій сьогодні, сподіваючись на новітні технології та заощаджуючи фінанси, часто практикують суміщення в одній особі кількох важливих функцій редакторсько-видавничого процесу. Наприклад, одна людина виконує підготовку до друку – набір, верстання, редагування, включаючи технічне й художнє, коректуру. Проблема універсалізації професії спричинила появу нових професій-гібридів, які поєднують дві-три колись окремі професії (наприклад: коректор-редактор, коректор-літредактор, редактор-перекладач), призвела до зникнення деяких

професій (наприклад, технічного редактора) та до стирання меж професії (інколи редактор виконує й функції журналіста).

У радянські часи над виданням працювали випусковий редактор (відповідав за його підготовку від моменту включення до плану випуску і до виходу в світ), титульний редактор (співпрацював із автором або колективом авторів, брав участь у розробці плану-проспекту майбутнього видання, редагував текст), а також літературний редактор (аналізував, оцінював та поліпшував мовностилістичні аспекти тексту). Нині всі ці функції виконує, як правило, одна людина. Крім того, до обов'язків редактора часто належить анотування, реферування, реклама книги. Тобто редактор має вирішувати широке коло організаційних, інформаційних та творчих завдань.

Редактор сьогодні – це універсальний спеціаліст. До обов'язкових "констант" редакторської професії – бездоганної мовної інтуїції та компетентності, вміння логічно й чітко мислити, широкої ерудованості, вміння аналізувати різноманітні комунікативні ситуації, знання психології авторської праці, читацької поведінки, володіння основами художньо-технічного оформлення видавничої продукції тощо – додалися обов'язкове знання видавничого маркетингу, іншими словами, нині редактор повинен вміти не тільки створювати, доводити до пуття будь-який видавничий продукт, а ще й знайти того, хто продукт потім купить, розробити програму рекламної кампанії видання, відстежувати ситуацію, що складається в процесі його розповсюдження [3, 4].

Можливо, це позитивно вплинуло на загальну ерудицію редакторів, динаміку видання та заощадження коштів. Водночас це однозначно негативно вплинуло на якість підготовки видання: втрачено кваліфіковані кадри (на них економлять), знижено загальний фаховий рівень видавничої сфери, підірвано норми класичного редагування, зруйновано рівень культури видання. Якість тексту, відповідність його нормам літературної мови, чіткість і доцільність композиційного членування, точність поданого фактичного матеріалу відходять на другий план.

2. Взаємини автора з редактором (21 %). У вітчизняній науці редактор репрезентується як друг автора, порадник, помічник, підказувач, критик, читач, сполучна ланка автора з аудиторією. *Загальні принципи співпраці редактора й автора* завжди будуть актуальною темою, адже, крім професійного, наявний потужний людський фактор. Тому й донині актуальними є думки професора Р. Іванченка про те, що редакторська робота не повинна замінити авторську [4, 82]; що редактор не повинен диктувати або вимагати [4, 170]; погоджуючи всі виправлення з автором,

редактор повинен останнє слово зберегти за ним; він повинен уміти допомогти авторові знайти кращий варіант, не тільки вказати на хибу, а й допомогти виправити її [4, 87].

Актуальною проблемою у взаєминах автора з редактором залишається *усунення конфліктних ситуацій між редактором та автором* Б. Мучника [5, 208–224], З. Партико [6, 320]).

Нагальними проблемами є *добір авторів*. На жаль, чимало видавництв не керуються думкою В. Короленка про те, що "... в літературній справі, у питанні про публікування того чи іншого твору відіграє роль одна лише оцінка його достоїнств. Хто автор – це байдуже, які б не були його особисті обставини, якою б працею не далось йому те, чого він досяг, – все це не може мати ніякого значення у питанні стосовно публікації твору. Це може примусити скоріше продивитися рукопис, дати більш докладну відповідь, але на цьому і закінчуються ті особисті послуги, які редактор у змозі надати автору" [7, 512]. Адже все частіше стали відігравати роль фінансові або "особистісні" критерії, що негативно впливає і на розвиток видавництва, і на читацьку аудиторію.

Трапляються в сучасному суворому світі неприємні випадки неякісних або навіть шахрайських *видавничих договорів з автором*, які регулюють взаємостосунки між видавництвом та автором, наприклад, з причини економії на юридичній експертизі або елементарній правовій безграмотності; хоча саме цим обидві сторони убезпечують себе від непорозумінь щодо творчих і господарсько-правових стосунків під час підготовки до друку конкретного видання.

На етапі редакційної правки проблемним питанням є *межі втручання редактора в авторський оригінал*. Йдеться про уникання смакових правок, віддалення від авторського тексту, використання для правок авторських мовних засобів, редакторську самокритичність щодо кожної правки у тексті автора тощо.

Нагальною нині проблемою є й принципи редакційної етики в роботі з авторами. А саме *збереження редакційної етики* (тобто не розголошувати без дозволу на те автора і до і після виходу книги прийоми роботи над нею у видавництві, не обговорювати ні з ким переваги й вади твору, зауваження та виправлення в них, не ознайомлювати нікого з внутрішніми рецензіями, не давати без дозволу автора читати комусь авторський оригінал тощо); *поважне ставлення до автора і його праці* (пам'ятаючи, що не помилками автора визначається якість авторського твору); *високоморальний принцип взаємин* (не припустимість зверхності, збереження толерантності та поваги тощо); дотримання меж стосунків.

Окремо в такій комплексній проблемі, як взаємини редактора з автором, названо *роботу*

редактора з авторами-початківцями, адже саме їм, як нікому іншому, потрібні чуйність і товариське ставлення.

Редактор і автор – це два суб'єкти діяльності, в яких є своє коло обов'язків і прав. Нині сучасні "горе-автори" намагаються перекласти всю відповідальність на редактора, доводячи, що саме він має "написати все правильно". Проте писати – це завдання автора. Редактор же має виконувати свої обов'язки: читати – аналізувати – критикувати – радити, пропонувати варіанти, виправляти за потреби, власне редагувати – підтримувати автора – випускати у світ доброякісний продукт. При цьому критика має бути обґрунтованою і толерантною.

Твір як продукт діяльності належить саме авторові. Будь-який читач щонайперше запам'ятає його ім'я. Ім'я ж редактора залишається "за кулісами". Проте це ні в якому разі не применшує важливості його роботи. Однак спонукає редактора пам'ятати, що погодження правок із автором є обов'язковим, а вміння підібрати варіант правки і переконати в її доцільності автора – практичними професіональними навичками.

Під час редакторсько-видавничого процесу редактор є керівником. Саме він – основа вдалого й якісного проекту видання.

Отже, взаємини редактора з автором багатоаспектний, однак цілісний процес – від задуму до виходу друкованого продукту. Зважаючи на те, що рівень автора може бути різним (від початківця до знаменитого й уславленого прем'їями), основою і дороговказом є саме редактор.

3. Недосконала професійна підготовка (освіта) майбутніх редакторів (20 %). Із кожним роком у вищих навчальних закладах нашої держави збільшується попит на спеціальність "Видавнича справа та редагування". Спочатку в Україні редакторів готували тільки в одному навчальному закладі – Українському поліграфічному інституті ім. І. Федорова у Львові, вечірній факультет якого тривалий час (аж до 80-х рр. минулого століття) був у Києві. З кінця 60-х рр. ХХ ст. підготовку таких фахівців започаткував і факультет журналістики Київського держуніверситету. Насьогодні в багатьох вишах країни готують фахівців за цією спеціальністю. Станом на 2007 р. спеціальність "Видавнича справа та редагування" представлена у 22 вищих навчальних закладах України (для порівняння: у Великобританії – 15, у Німеччині – 7). Останнім часом вона особливо популярна, про що свідчить великий конкурс. Проблема полягає в тому, що, здобувши ступінь бакалавра, студент матиме диплом із напрямом "Журналістика".

Єдність принципів, засад підготовки майбутніх редакторів у всіх вишах, що готують фахівців цієї спеціальності, зважаючи на запит

часу, змін у суспільстві, оновлення технологій тощо, сама по собі є актуальною проблемою професії. На сторінках "Книжкового клубу-плюс" наприкінці 2001 р. розгорілася справжня дискусія з приводу того, давати чи не давати вищим навчальним закладам в областях ліцензії на відкриття спеціальності з видавничої справи та редагування. Адже для цього має бути відповідна база, спеціально підготовлений професорсько-викладацький склад [8, 300]. Азів редакторства, книговидання не можна навчити силами викладачів у виші, скажімо, філологічного чи історичного факультетів, хоча дехто пробує ставати саме на такий шлях. Як і силами запрошеного з місцевої редакції газети чи видавництва кореспондента, коректора. Це буде профанація навчання.

Окремо респонденти зазначили проблему *недостатньо розвиненої науково-методичної бази з профільних дисциплін* (8 %). Підручники радянської доби подають матеріал у специфічній формі: у дусі марксистсько-ленінської ідеології. Нині ж відбувається переорієнтація на кращі зразки західноєвропейської та американської практик. Науково-методична база, на думку студентів, ще недостатня та недосконала. Це проблема і вишів, і науковців, і державного рівня.

На думку учасників опитування, освіта майбутніх редакторів має бути націленою не тільки на класичні дисципліни та практичні навички, а й на *загальну ерудицію редактора та вузько профільну палітру майбутньої практичної діяльності* (редактура, наприклад, музичних творів, медичної літератури тощо).

Брак технічного обладнання вишів теж було названо. Така ситуація непокоїть студентів зважаючи на стрімкий прорив технологій у редакційно-видавничий процес та можливість працювати в інтернет-виданнях.

Неякісна освіта породжує некваліфікованих працівників, а це в свою чергу, – нестачу професіоналів.

4. Питання мови викликає в студентській аудиторії занепокоєність. Її стан вони вважають актуальною проблемою сучасного редагування (20 %).

Зрозуміло, що знання мови є необхідною умовою професійної діяльності редактора. І здавалося б, які тут можуть бути проблеми. Та в аспекті редактури вони існують.

Український правопис має свою історію. Нині ми користуємося мовними правилами, які кристалізувалися протягом ХХ ст. Однак і донині триває дискусія з цього приводу. Так, є значна кількість прихильників повернення правопису до варіанта 1928 р. Мотивується така позиція жорстким ставленням радянської влади до української мови. Їхні опоненти, стверджуючи,

що мова є живим й історично змінним організмом, відстоюють сучасні правописні норми. Хоча й ці норми не є досконалими. Існує достатньо *двозначних правил, сумнівних місць, невизначеностей, недоробок*. Наприклад, написання низки слів у різноманітних словниках і довідниках часто-густо подається по-різному [9]. Актуальними є й дискусії щодо стану та перспектив розвитку *українського термінознавства*.

До того ж, український правопис на зламі століть змінювався майже щороку. Значна частина редакцій, телеканалів використала особисті погляди на ці зміни. Окрім власне літературного редагування, вони активно почали використовувати корпоративне редагування, з власною внутрішньою цензурою та корпоративно-мовне редагування [10]. Така *різномірність внутрішніх принципів редагування* є також актуальною проблемою сучасного редагування. Б. Ажнюк вважає: "Кожне видавництво, кожна редакція газети чи телестудія сьогодні має свої мовні пріоритети. Навіть після того, як новітній правопис буде остаточно затверджено правописною комісією, залишиться питання, як зобов'язати чи переконати всіх дотримуватися єдиних нормативних вимог. Потрібен урядовий орган, що мав би потужні важелі впливу не тільки в державному секторі, але й на приватні інституції" [11].

На "мовні" проблеми значно вплинув і розвиток комп'ютерних програм, їх використання в редакційно-видавничому процесі. У сучасному редагуванні він має свої плюси й мінуси. З одного боку, технології нині не обмежуються виправленням орфографічних помилок, а можуть контролювати лінгвістичні норми, працювати над синтаксичною зв'язністю слів, над пунктуацією. З другого – поява численних допоміжних програм зумовлює неухильність редакторів.

На думку респондентів, проблемою сучасного редагування в Україні є *російськомовний ринок* (11 % респондентів). Точніше, не сам російськомовний сектор, а вилучення російської мови з програми підготовки редакторів (як приклад, з переліку дисциплін спеціальності "ВСР" у ВПІ НТУУ "КПІ" з 2006 р. вилучено російську мову) за умови існування в країні значної частини російськомовних видань (особливо в столиці та центрально-східних областях), не кажучи вже про інтернет-портали, які здебільшого обслуговуються саме цією мовою.

5. Відсутність державної фінансової підтримки галузі (20 %). Ця проблема породжує багато інших проблем. Наприклад, *зменшення обсягу видань або скорочення посад редакторів* у видавництвах. Ще 1995 р. була прийнята "Державна програма розвитку національного книговидання і преси до 2000 року", наміри

якої були надзвичайно серйозні: передбачалося вкладення у розвиток матеріально-технічної бази галузі 5 млрд крб і 328 млн доларів США. За статистичними даними, ця програма була виконана всього на 13,3 %. Економія на галузі мала і має донині негативні наслідки.

6. Підвищення темпу опрацювання матеріалу (фактор часу) (16 %).

Динамічність нинішнього життя пришвидшує роботу редактора. В умовах нечуваного буму електронних ЗМІ, інтернету й відео, коли значною мірою зменшується інтерес до читання, доводиться максимально скорочувати термін видання кожного номера, вводити жорсткі нормативи, які сприятимуть, з одного боку, підвищенню темпу обробки видання, а з другого – прискоренню друку розповсюдженого накладу.

Головний редактор має забезпечити баланс темпу та якості, знайти необхідну норму, встановити ритм праці. За загальними вимогами "Типового положення про підготовку рукопису до видання", термін повного опрацювання договірних авторських оригіналів становить 30 днів плюс 4 дні на кожен авторський аркуш. Бездоговірні ж авторські аркуші отримують оцінку в такі терміни: 10 авторських аркушів – не пізніше трьох місяців, більший обсяг – три місяці плюс місяць на кожні додаткові п'ять авторських аркушів. Натомість у деяких видавництвах при редагуванні, скажімо, наукових монографій редактор повинен за один робочий місяць опрацювати не менше 10 авторських аркушів, або, наприклад, протягом чотирьох робочих днів опрацювати матеріал на 14 сторінок газети формату А-3. Чи актуальним є при цьому питання якості продукції? Так.

7. Технологічні процеси (комп'ютеризація видавничого процесу) (12 %).

Розвиток комп'ютерних програм і використання їх у редакційно-видавничому процесі значно вплинув на сучасне редагування. На сьогодні редакторів просто необхідно вміти використовувати комп'ютерні технології. Незначний, проте все ж відсоток опитуваних (2 %) засвідчив, що проблемою сучасного редагування є *застарілі методи редагування текстів і небажання редакторів працювати з новітніми технологіями*.

Комп'ютеризація видавничого процесу, з одного боку, має позитив – вона допомогла скоротити період підготовки видань до випуску. А з другого – поява численних допоміжних програм для редактора зумовила й проблему – неуважне ставлення редакторів до своїх професійних обов'язків.

Як відомо, технології нині не обмежуються виправленням орфографічних помилок, а здатні контролювати лінгвістичні та психолінгвістичні норми, працювати над синтаксичною зв'язністю

слів, над пунктуацією тощо. У зв'язку з цим деякі вчені пророкують: доба комп'ютеризації ліквідує редагування взагалі, з часом редакторська робота стане непотрібною. Хіба що редакторів у такому форматі дозволено буде здійснювати коректуру, але якщо комп'ютерні програми з текстовими редакторами, то й це є зайвим. З. Партико вважає: "Процес коректури потрібен лише в тих випадках, коли для видання використовують традиційний видавничий процес (наприклад, із металевим набором) або коли використовують частково комп'ютеризований процес (автор подав рукопис у ЗМІ на некомп'ютерному носії інформації, наприклад, на папері). Коли ж використовують повністю комп'ютеризовану технологію (автор подав свій оригінал і на папері, і на комп'ютерному носії інформації), то в цьому випадку проведення коректури є зайвим" [6, 265].

Аргументація комп'ютерних технологій часто вбачається в неконкурентоспроможності друкованої продукції. Аргументом таких змін часто виступає категоричне усунення людського фактора, що є головним привілеєм автоматизації процесу редагування. Проте замовчується той факт, що людський фактор має суттєву перевагу. Адже комп'ютер – це запрограмована машина, яка виконує лише чіткі інструкції.

Не слід забувати про відшліфовані протягом століть класичні етапи проходження рукопису. "Природне чуття мови, стилістичні відтінки слова, гнучкість синтаксичних конструкцій, а значить і доречність тих чи інших пунктуаційних знаків може збагнути тільки людина – машина в цьому плані не витримує конкуренції" [12, 114].

8. Недосконалість законів України (12 %).

Нині галузь редагування, як і багато інших галузей в Україні, проходить перехідний етап у своєму розвитку. З одного боку, все ще працюють стандарти радянської доби, з другого – ми намагаємось прямувати до досвіду Європи.

Сучасне українське законодавство гальмує розвиток друкованого слова. У статті "Сучасне українське законодавство щодо друкованого слова гальмує його розвиток" М. Тимошик розглядає проблеми неякісного законодавства ще від часів здобуття Україною незалежності [8, 61–62].

Закон України "Про видавничу справу" був затверджений Верховною Радою 5 червня і опублікований у пресі 18 липня 1997 р. Однак він так і не запрацював. Навіть скромні пільги для видавців, обумовлені статтею шостою, могли дати якийсь позитивний результат, якби її пункти були включені у відповідні законодавчі акти. У законі взагалі немає положень, які стосуються редакції.

Основна вада цього закону полягає в тому, що він продовжував консервувати ту систему

оподаткування вітчизняної книжки, яка не дає їй можливості конкурувати із зарубіжними, передусім російськими виданнями [13, 12].

У Законі України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" від 11 травня 2004 р. статті 21–24, присвячені роботі редакції, яка діє на підставі свого статуту та реалізує програму звукового засобу масової інформації, затверджену засновником (співзасновником), (стаття 21); "Редактор (головний редактор) керує діяльністю редакції в межах повноважень, визначених її статутом, представляє редакцію у відносинах із засновником (співзасновником), видавцем, автором, державними органами, об'єднаннями громадян і окремими громадянами, а також у суді і третейському суді та несе відповідальність за виконання вимог, що ставляться до діяльності друкованого засобу масової інформації, його редакції відповідно до цього Закону та інших актів законодавства України" (стаття 23).

Практика засвідчила повну неефективність указів Президента з питань підтримки національного книговидання.

Недосконала, непристосована до реалій життя нормативна та законодавча бази є однією з найактуальніших проблем галузі редагування. Насамперед це стосується законів про оподаткування вітчизняної книги. Проблеми видавничої галузі займається Національна рада з питань телебачення й радіомовлення. У самій назві цього органу державної влади закладена помилка, яка полягає в невідповідності завдань Нацради та її функцій. А для регулювання діяльності інтернет-видань взагалі не існує окремої структури і відповідних нормативних актів. Чинні ж нормативні акти не відображають реального стану справ у галузі.

9. Недосконалість стандартів та нормативно-правових документів (11 %). Здобувши незалежність, Україна тривалий час не приділяла уваги законодавчій базі такої важливої галузі, як книговидання. Видавці змушені були існувати в умовах браку видавничих стандартів. На думку М. Тимошика, можна говорити про три підходи в їхній діяльності. Частина видавництв, здебільшого державної форми власності, користується старою, радянською системою видавничих стандартів. Ще одна, досить невелика група, в якій домінують приватні підприємства, взяла за основу розроблений нещодавно в Російській Федерації комплект нових видавничих стандартів. І третя група видавництв, значна за кількістю, не сповідує в цій справі жодних систем і оформлює та видає книги так, як вважає за потрібне [8, 79]. І хоча державні стандарти нині розробляються, то все ж повільно й непослідовно. "Чого вартувало, скажімо, більш ніж п'ятирічне зволікання

України зі вступом до Міжнародного агентства ISBN/ISMN і впровадження у державі Міжнародної стандартної нумерації книжкових видань" [8, 84].

Брак урегульованих стандартів є важливою проблемою. Один із парадоксів сучасного розвитку українського редагування полягає в тому, що в такій важливій діяльності, як практичне застосування стандартів, панує повне безладдя та хаос. Неузгодженість, самодіяльність і профанація (в умовах наявного вакууму) часто, на жаль, є ознакою більшості видавців нової генерації.

Такий жахливий стан – результат відсутності вже більше десяти років власних вітчизняних видавничих стандартів. Від початку 90-х рр., практично відмовившись од старого, багато в чому виправданого й потрібного, контролю в цій важливій ділянці інформаційного простору, держава й досі не спромоглася через свій галузевий орган – Держкомтелерадіо України – запровадити щось нове й дієве.

На думку М. Тимошика, виходом із цієї ситуації має стати підсилення галузі фахівцями з числа провідних учених вищих навчальних закладів, де викладається видавнича справа та редагування, а також видавців-практиків; створення додаткової робочої групи розробників окремих стандартів, яка працюватиме паралельно з групою Книжкової палати України [8, 85].

10. Наповнення термінів "редактор" та "функціональні обов'язки редагування" (11 %). Багато пересічних громадян, студентів цієї спеціальності й навіть професіоналів різноманітно, а то й викривлено розуміє названі терміни (наприклад, вважають, що редактор просто виправляє помилки в тексті і на тому край). У працях вітчизняних дослідників теорії редагування термін "редактор" має трохи строкатий вигляд. У науковій літературі редактор позиціонується як особа, працівник, діяч, транслятор, друг, читач, критик, оцінювач, помічник, порадник тощо. Тобто важливими є й професійні, й особистісні характеристики. Звідси й фахові вимоги до редактора.

Валентність діяльності редактора надзвичайно висока (сприймає, підказує, редагує, виправляє, опрацьовує, приводить у відповідність, узгоджує, готує до видання, відповідає тощо). Це стосується не тільки його дій, а й об'єктів та суб'єктів його роботи. Це текст (повідомлення, рукопис, матеріал) і автор (письменник).

Редактор є ланкою, що забезпечує інтереси й читача, й автора, і власне тексту. Варто додати слова професора Р. Іванченка про те, що редактор виступає не тільки як читач, не тільки як ланка, що з'єднує автора з аудиторією, а й як діяч [4, 199]. І цей діяч має поєднувати в собі відповідні навички та вміння за чотирма, на дум-

ку М. Тимошика, взаємозв'язаними напрямками: редактор як літературний працівник; редактор як керівник редакційного колективу; редактор як менеджер; редактор як організатор малої видавничої структури певного профілю [1, 12].

З. Партико у своїй книзі "Загальне редагування" [6] подає добірку найголовніших поглядів теоретиків редакційно-видавничої справи на завдання редактора: він повинен перевірити і виправити повідомлення під час їх готування до публікації [14; 15, 66]; має опрацювати повідомлення з позиції сприйняття його реципієнтом [4, 16]; здійснює операції аналізу [17]. Сам З. Партико визначає основні етапи діяльності редактора так: редактор здійснює на основі встановлених норм контроль повідомлення; редактор здійснює "переклад" повідомлення з внутрішньої мови автора на зовнішню мову реципієнта; редактор "прив'язує" повідомлення до конкретних умов акту його передачі (часу, місця, обставин тощо); редактор за низкою параметрів оптимізує повідомлення.

Лаконічно етапи діяльності редактора визначив В. Різун: актуалізація (корекція) теми, селекція фактичного матеріалу, корекція композиційно архітектонічної організації матеріалу, мовно-правописна правка [17, 78].

Особливу увагу варто звернути на визначення функціональних обов'язків редактора, що його запропонував професор М. Тимошик у "Книзі для автора, редактора, видавця" [18, 214–215].

Отже, сучасний редактор – це фахівець, здатний не лише майстерно писати, правити, верстати, видавати й "просувати" певний вид друкованої продукції, а також керувати редакційним чи видавничим підрозділом/цілим колективом. Сучасний редактор – це творча індивідуальність, здатна не формально використовувати свої знання й навички, а щоразу заново розв'язувати професійні завдання з урахуванням унікальності авторського твору. Сучасний редактор – це сильна мовна та суспільно zaangażована особистість, яка може брати участь у всіх організаційних і творчих процесах, пов'язаних із підготовкою і випуском різножанрових текстових повідомлень у різних сегментах масової та спеціальної комунікації [19].

11. Гонитва за прибутком, а не за якістю продукції (11 %). Респонденти наголошували на загальному занепаді суспільства, розглядаючи цю проблему в морально-етичному форматі. Обурливою є єдино векторна політика певних видавців, яких зміст (що подавати) та форма (як подавати) цікавлять лише з економічної точки зору. Виховний, інтелектуальний, духовний аспекти виховання суспільства словом, на жаль, не стали для українського книговидавництва дороговказом. Друковане слово часто орієнтоване на середньостатистичного читача, тому й дег-

радує. А мало б бути навпаки: те слово повинно бути хоча б на один щабель вище, аби "підтягнути" читача, розвивати його, виховувати найкращі чуття, вчити мислити і т. д. Отже, озвучена проблема породжує й іншу проблему: *занепад смаків і загальної культури читача.*

Хтось заперечить, мовляв, у нас демократія, тому подібні розмови недоречні. Однак спрощене розуміння свободи як своєрідне трактування категоричної заборони на цензуру часто породжує всюдозволеність, яка у видавничій практиці виявляється в публікації чого завгодно і як завгодно [20]. Тому *недостатність централізованого контролю* у видавничій галузі, на думку опитуваних, також є актуальною проблемою сучасного редагування та видавничої справи.

12. Часткове або повне усунення редакторського етапу (7 %). Тенденція сучасності – оптимізація взаємодії на не примусовому рівні: надання авторові можливості власноруч шліфувати свій текст. Тобто автор турбується сам про якість твору ще до подання у редакцію, максимально відшліфовуючи його, звертаючись приватно до редакторів, філологів і т. д.; подальше ж удосконалення (якщо воно потрібне), за порадою редактора, здійснює сам автор. Це зручно для видавництва, але чи ефективно з точки зору якості тексту? Питання дискусійне.

За результатами опитування, студенти вважають *авторську редакцію* (3 %) однією з актуальних проблем сучасного редагування. На їхню думку, роль редактора під час видання книги редукується. Адже деякі імениті автори просто не дозволяють редакторам удосконалювати свої тексти і змушують залишати їх у "сирому" вигляді, епатуючи часто тільки формою, а не змістом; видавництва ж намагаються заробити на цих популярних письменниках значні кошти, тому перспектива втратити автора через непорозуміння з редактором їх не влаштовує. Водночас трапляються випадки, коли так званий автор замовляє редакторові написання своєї книги, що нівелює особу як автора, так і редактора. Окремо студенти вирізняють і проблему *нівеляції професії, тезу про її не потрібність* (4 %), що породжена економічними та технологічними процесами в суспільстві.

– Від 3 % до 1 % респондентів назвали ще й такі, на їхню думку, актуальні проблеми сучасного редагування:

- політика приватних підприємств у видавничій справі;
- формування редакторського колективу та функціонування редактора в системі редакції;
- політичні норми редагування: ідеологія й редактор;
- занепад школи редагування, втрата традицій;

– порушення дотримання соціальних, релігійних, національних тощо норм;

– редагування: творчий чи механічний процес.

Хоча проведено анкетування й не передбачало додаткових питань, студенти під час дослідження виявили ініціативу (що свідчить про їхній інтерес до цієї теми) і запропонували своє бачення шляхів подолання проблем, які вони самі ж визначили.

По-перше, підвищити якість навчання майбутніх редакторів (виділення значних коштів державою на освіту; наповнити програму навчання практичними курсами; забезпечити вищі навчальною літературою та належним технічним оснащенням; дослідити стан підготовки студентів-редакторів, порівняти методики різних вишів, виробити єдину систему, створити вдосконалену модель навчальної програми спеціальності, спираючись на найкращі приклади вітчизняного та міжнародного досвіду).

По-друге, активізувати підтримку галузі державою (популяризація професії, відповідне фінансування галузі, внести зміни до законів та створення чіткої системи видавничих стандартів).

По-третє, узагальнити й систематизувати роботу редактора й редакторського колективу (а саме: створити контроль за посадовими інструкціями, у яких має бути прописано функціональні обов'язки всіх співробітників редакцій та принципи відбору кадрів; розвантажити редактора та внести логічні часові нормативи його діяльності).

На думку студентської аудиторії, яка брала участь в опитуванні, необхідно, долаючи всі вищезазначені проблеми, керуватися двома важливими принципами: об'єднання не лише навколо матеріальних, а й духовних цінностей, та бажання змінити ситуацію з боку і редакторів, і законотворців, і підприємців, і всього суспільства.

Насамкінець варто навести думку І. Мельника про те, що "...поліпшення якості редакційної роботи, підвищення її наукового рівня не є і не може бути одноразовою кампанією" [21].

1. Тимошик М. С. Непорозуміння чи свідоме нищення державотворчої спеціальності?... // Друкарство. – 2005. – № 6. – С. 9–13.

2. Тимошик М. С. Особливості редагування текстів за допомогою комп'ютерних програм // Друкарство. – 2005. – № 5. – С. 52–56.

3. Зелінська Н. В. Теоретичні засади роботи редактора над літературною формою тексту / Н. В. Зелінська. – К. : УМК ВО, 1989. – 160 с.

4. Іванченко Р. Г. Літературне редагування / Р. Г. Іванченко. – К. : Редакційно-видавничий відділ Книжкової палати УРСР, 1983. – 368 с.

5. Мучник Б. С. Человек и текст / Б. С. Мучник. – М. : Книга, 1985. – 252 с.

6. Партико З. В. Загальне редагування: нормативні основи : навч. посіб. / З. В. Партико – Львів : Афіша, 2001. – 416 с.

7. Короленко В. Г. О литературе / В. Г. Короленко. – М. : Советский писатель, 1953.

8. Тимошик М. С. Видавничий бізнес: Погляд журналіста, видавця, вченого / М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2005. – 328 с.

9. Крайнікова Т. С. Коректура в сучасній журналістиці і книговидаванні: сучасний стан, тенденції, проблеми // Друкарство. – 2003. – № 3. – С. 20–23.

10. Феллер М. Д. Эффективность сообщения и литературный аспект редактирования / М. Д. Феллер. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1978.

11. Розмова з Б. Ажнюком [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ualogos.kiev.ua>>.

12. Крайнікова Т. С. Коректура : підручник / Т. С. Крайнікова. – К. : Наша культура і наука, 2005. – 252 с.

13. Тимошик М. С. Видавнича справа та редагування : навч. посіб. / М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука ; "Ін Юре".

14. Сикорский Н. М. Теория и практика редактирования: итоги изучения, некоторые задачи // Книга. Исследований и материалов. – М. : Книга, 1996. – Сб. 13.

15. Сенкевич М. Литературное редактирование (лингвостилистические основы) / М. Сенкевич, М. Феллер. – М. : Высшая школа, 1968.

16. Мильчин А. Э. Методика редактирования текста / А. Э. Мильчин. – М. : Книга, 1980. – 320 с.

17. Різун В. В. Літературне редагування / В. В. Різун. – К. : Либідь, 1996. – 240 с.

18. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця : практ. посіб. – 2-ге вид., стереотип. / М. С. Тимошик – К. : Наша культура і наука, 2006. – 560 с.

19. Зелінська Н. Сучасний редактор: проблеми професійного вишколу / Н. Зелінська, Е. Огар, Ю. Фінклер, Н. Черниш [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=218>>.

20. Зелінська Н. В. Сучасний редактор: проблеми професійного викладу / Н. В. Зелінська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.journalib.univ.kiev.ua>>.

21. Мельник І. А. Наукова організація роботи секретаріату редакції / І. А. Мельник. – К., 1988.